

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

مبانی حقوق بیماران

در منابع پزشکی نیاکان

دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی

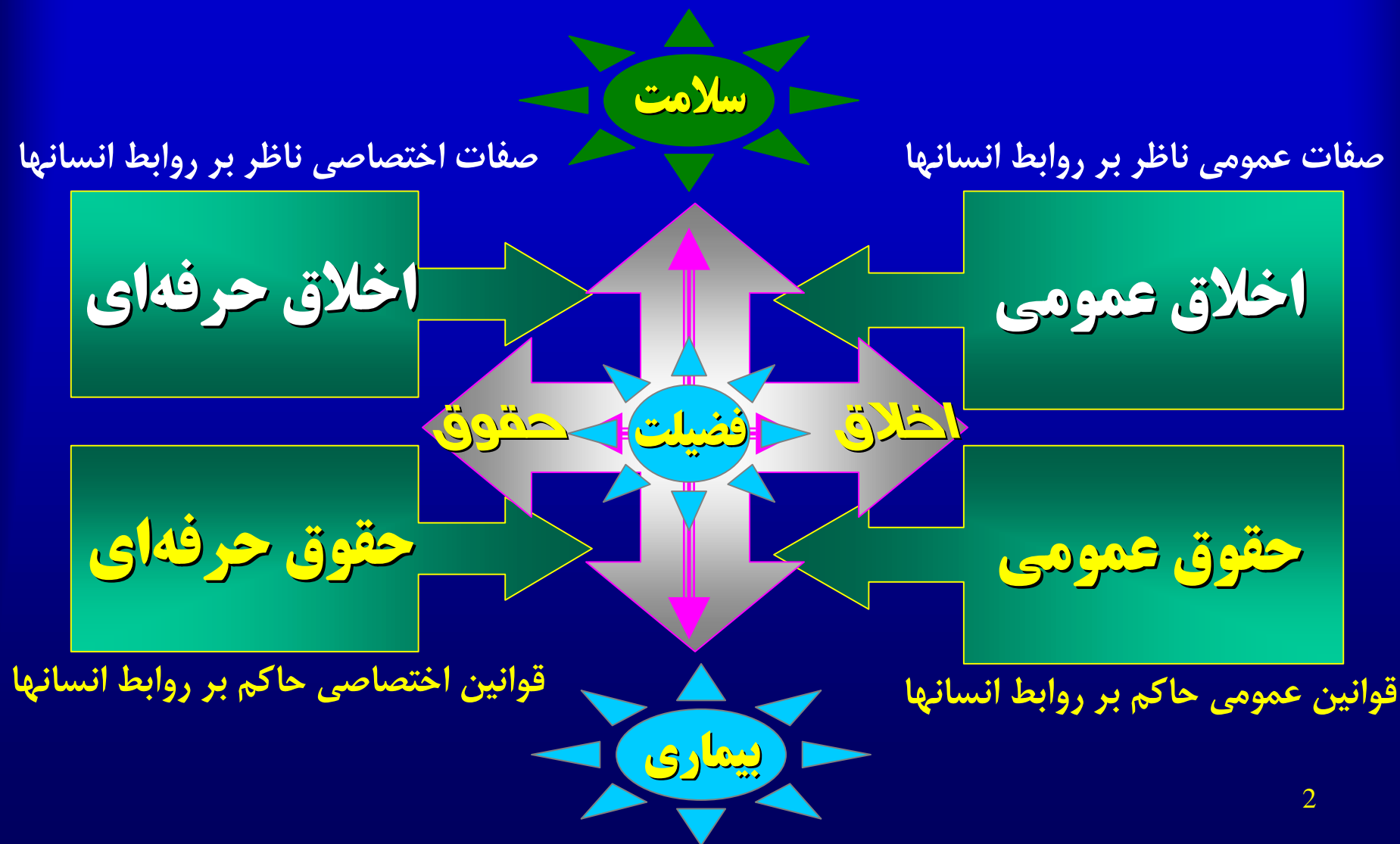
دانشکده بهداشت و ایمنی

دوره‌های عالی بهداشت عمومی (MD.MPH)

سال ۹۹-۱۳۹۸ / دکتر حسین حاتمی

جامع نگری در پزشکی نیاکان

إِن صَلَاتِي وَ نُسُكِي وَ مَحْيَايَ وَ مَمَاتِي لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ

منشور حقوق بیماران در عصر حاضر

۱ - بیمار حق دارد در اسرع وقت درمان و مراقبت مطلوب موثر و همراه با احترام کامل را بدون توجه به عوامل نژادی، فرهنگی و مذهبی از گروه درمان انتظار داشته باشد.

درمان مطلوب را انتظار داشته باشد

منشور حقوق بیماران در عصر حاضر

۲ - بیمار حق دارد محل بستری، پزشک، پرستار و سایر اعضای گروه معالج خود را در صورت تمایل بشناسد.

محل و تیم درمانی را بشناسد

منشور حقوق بیماران در عصر حاضر

۳ - بیمار حق دارد در خصوص مراحل تشخیص، درمان و سیر پیشرفت بیماری خود اطلاعات ضروری را شخصاً و یا در صورت تمایل از طریق یکی از بستگان از پزشک معالج درخواست نماید. به طوری که در فوریت های پزشکی این امر نباید منجر به تاخیر در ادامه درمان و یا تهدید جانی بیماری گردد.

مراحل تشخیص، درمان و سیر بیماری را
بداند

منشور حقوق بیماران در عصر حاضر

۴ - بیمار حق دارد قبل از معاینات و یا اجرای درمان، اطلاعات ضروری در خصوص عوارض احتمالی و یا کاربرد سایر روش‌ها را در حد درک خود از پزشک معالج دریافت و در انتخاب شیوه نهایی درمان مشارکت نماید

در انتخاب شیوه نهایی درمان، مشارکت کند

منشور حقوق بیماران در عصر حاضر

۵ - بیمار حق دارد در صورت تمایل شخصی و عدم تهدید سلامتی احاد جامعه طبق موازین قانونی رضایت شخصی خود از خاتمه درمان را اعلام و یا به دیگر مراکز درمانی مراجعه نماید.

خاتمه درمان با رضایت شخصی بیمار

منشور حقوق بیماران در عصر حاضر

۶- بیمار حق دارد جهت حفظ حریم شخصی خود از محرمانه ماندن محتوای پرونده پزشکی، نتایج معاینات و مشاوره‌های بالینی جز در مواردی که بر اساس وظایف قانونی از گروه معالج استعلام صورت می‌گیرد، اطمینان حاصل نماید.

از محرمانه ماندن پرونده بیماری
اطمینان داشته باشد

منشور حقوق بیماران در عصر حاضر

۷- بیمار حق دارد از رازداری پزشک و دیگر اعضای تیم معالج، برخوردار باشد. لذا حضور بالینی افرادی که مستقیماً در روند درمان شرکت ندارند موکول به کسب اجازه از بیمار است

از رازداری تیم درمانی اطمینان
داشته باشد

منشور حقوق بیماران در عصر حاضر

۸- بیمار حق دارد از دسترسی به پزشک
معالج و دیگر اعضای اصلی گروه معالج در
طول مدت بستری انتقال و پس از ترخیص
اطمینان حاصل نماید

اطمینان از دسترسی به تیم معالج

منشور حقوق بیماران در عصر حاضر

۹- بیمار حق دارد با کسب اطلاع کامل از نوع فعالیت‌های آموزشی و پژوهشی بیمارستان که بر روی سلامتی و درمان او موثرند، تمایل و رضایت شخصی خود به مشارکت درمانی را اعلام و یا در مراحل پژوهش از ادامه همکاری خودداری نماید

اطلاع از نوع فعالیت‌های آموزشی و پژوهشی و اختیار در قطع همکاری

منشور حقوق بیماران در عصر حاضر

۱۰ - بیمار حق دارد در صورت ضرورت اعزام و ادامه درمان از سایر مراکز درمانی قبلاً از مهارت گروه معالج، میزان تعرفه‌ها و پوشش بیمه‌ای خدمات در مرکز درمانی مطلع گردد

اطلاع از مهارت‌ها و تعرفه‌ها در
مراکز درمانی

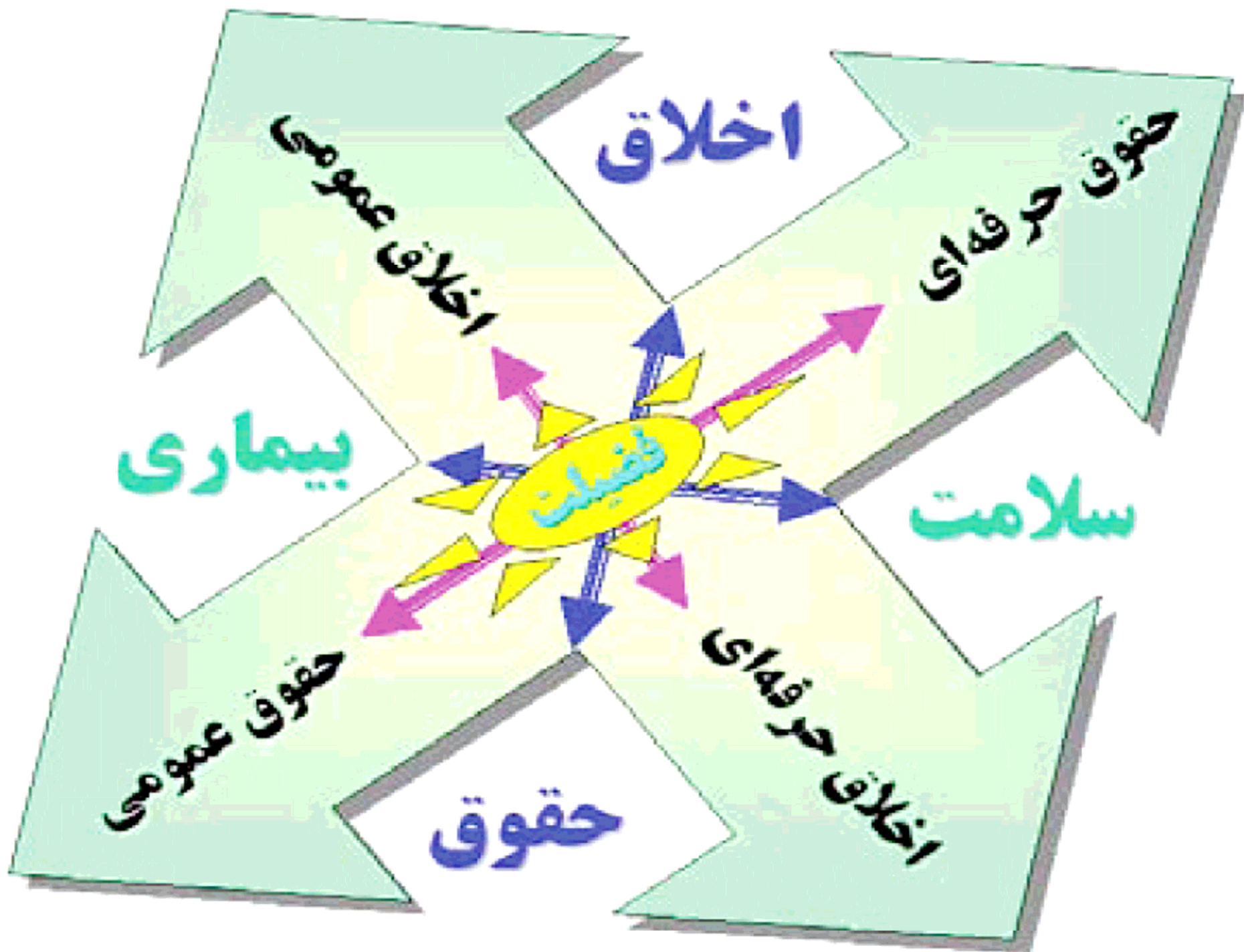
منشور حقوق بیماران در عصر حاضر

حقوق بیماران؟

یا

بخشی از نیازمندی‌های بیماران؟

Therefore new patients' bill of rights' is only a brief list of patients' needs, not really their rights!

جامع نگری در پزشکی نیاکان

حقوق بیماران

یا

حق سلامتی انسان

یا

حقوق سلامت؟

حقوق بیماران در بینش پزشکی نیاکان (حقوق سلامت)

«حقوق سلامت» عبارت است از کلیه وظایف اقتصادی، اجتماعی، عاطفی، معنوی، آموزشی و پژوهشی که در قبال حفظ و ارتقای سلامتی افراد سالم و بازگرداندن سلامتی به کالبد افراد بیمار، بدون هیچ تبعیضی بر عهده جامعه پزشکی و مسئولین ذیربط، می‌باشد.

«هدف طب، حفظ تندرستی به هنگام سلامت
و بازگرداندن آن در زمان بیماری است»
ابن سینا

تحقیق در منابع پزشکی نیاکان

تحقیق در مورد:

مبانی حقوق بیماران در منابع پزشکی نیاکان

نوع مطالعه:

تحلیل محتوا

Content analysis

مبانی حقوق بیماران در منابع پزشکی نیاکان

اهداف و روش

جستجو در منابع الکترونیک

■ قبل از اسلام

- اوستا (حضرت زرتشت)
- تورات (حضرت موسی و ...)
- انجیل (حضرت عیسی)

■ بعد از اسلام

- قرآن مجید و کتاب الطب النبوی
- الحاوی (رازی)
- کامل الصناعه (اهوازی)
- قانون در طب (ابن سینا)
- ذخیره خوارزمشاهی (حکیم جرجانی)

یافته‌ها

الف - رعایت حقوق بیماران توسط پزشکان در ایران قبل از اسلام (اوستا)

ب - قانون پرداخت حق ویزیت برحسب میزان درآمد و حقوق اجتماعی بیماران در ایران قبل از اسلام (اوستا)

ج - توجه به حقوق بیماران در ایران قبل از اسلام (تورات)

د - توجه به حقوق بیماران در ایران قبل از اسلام (انجیل)

هـ- پیش‌نیازهای طب بالینی در پزشکی نیاکان

دروس انسان‌ساز علوم پایه در پزشکی نیاکان

- ۱- علم فقه و حدیث و سایر علوم دینی
- ۲- علم اخلاق
- ۳- علم حکمت
- ۴- علم منطق
- ۵- علوم طبیعی
- ۶- علم هندسه
- ۷- علم هیات
- ۸- علم نجوم
- ۹- علم حساب
- ۱۰- علم کهانت و فراست

عنوان‌های ختایج

یافته‌ها

و - رعایت حقوق انسان‌ها و از جمله نجات جان بیماران در ایران بعد از اسلام (قرآن)

ز - برخی از دیدگاه‌های رازی در خصوص رعایت حقوق بیماران

ح - نصایح علی بن عباس اهوازی، مولف کامل الصناعه، -
دومین دایره‌المعارف پزشکی و بهداشت - خطاب به
دانشجویان و دست‌اندرکاران طبابت به منظور رعایت
حقوق بیماران

یافته‌ها

ط - برخی از هشدارهای ابن سینا در مورد داروهای نامناسب یا تقلبی

ی - فرازهایی از کتاب قانون در طب ابن سینا در خصوص رعایت حقوق بیماران

ک - فرازهایی از کتاب خُفِیِ عَلَیِّی (حکیم جرجانی) در خصوص رعایت حقوق بیماران

ل - فرازهایی از کتاب ذخیره خوارزمشاهی در خصوص رعایت حقوق بیماران

رعایت حقوق بیماران توسط پزشکان در ایران قبل از اسلام (اوستا)

بہتر آن است کہ نخستین بار، کار آزمودگی و
چیرہ دستی خویش را بر دیوپرستان بیازماید
تا بر مزدایپرستان و اگر سہ بار ہنگام عمل
جراحی، بیمار بمیرد، پزشک ناشایستہ ای است
و از آن پس ہیچگاہ نباید بگذارند او بہ درمان
مزدایپرستان دست بزنند، پادافرہ گناہ کشتن
آگاہانہ بر او روا است.

دفتر ششم، بخش ہفتم کتاب اوستا

قانون پرداخت حق ویزیت برحسب میزان درآمد و حقوق اجتماعی بیماران در ایران قبل از اسلام (اوستا)

پزشک باید موبد را در برابر آفرین و آمرزش
خواهی وی، خانه خدا را به ارزش و رز او کم بهایی،
ده خدا را به ارزش و رز او میانه بهایی، شهر بان را
به ارزش و رز او پربهایی و شهریار را به ارزش
گردونه‌ای چهار اسبه درمان کند... بانوی خانواده
را به ارزش چهار پای ماده‌ای، همسر ده خدا را به
ارزش ماده گاوی، همسر شهر بان را به ارزش مادیانی
و شهر بانو را به ارزش ماده اشتری درمان کند...

قانون پرداخت حق ویزیت برحسب میزان درآمد و حقوق اجتماعی بیماران در ایران قبل از اسلام (اوستا)

پسر دهخدا را به ارزش ورزاو پربهایی، ورزاو
پربها را به ارزش ورزاو میانه بهایی، ورزاو میانه
بها را به ارزش ورزاو کم بهایی، ورزاو کم بها را
به ارزش گوسفندی و گوسفند را به ارزش یک
خوراک گوشت درمان کند

فقره‌های ۴۱ تا ۴۳

توجه به حقوق بیماران در ایران قبل از اسلام (تورات)

ضعیفان را تقویت نمی‌کنید و بیماران را معالجه نمی‌نمایید و شکسته‌ها را شکسته بندی نمی‌کنید و رانده شدگان را پس نمی‌آورید و گمشدگان را نمی‌طلبید، بلکه بر آن‌ها با جور و ستم حکمرانی می‌نمایید . . . گمشدگان را خواهم طلبید و رانده شدگان را باز خواهم آورد و شکسته‌ها را شکسته بندی نموده، بیماران را قوت خواهم داد

کتاب حزقیال نبی، باب سی و چهارم، آیات ۴ و ۱۶

توجه به حقوق بیماران در ایران قبل از اسلام (حضرت عیسی)

مراقبت از بیماران و شفای بیماری‌های صعب‌العلاج در سطح وسیعی بوسیله حضرت عیسی (ع) و پیروندگان مکتب توحیدیشان رواج داشته و آن را جزو معجزات مسلم آن حضرت می‌دانیم و در بسیاری از فصول و آیات انجیل‌های چهارگانه، حمایت از بیماران را به وضوح ملاحظه می‌نماییم. ایده‌های بشر دوستانه‌ای که هم‌اکنون نیز در پزشکان دوره‌گرد و درمانگاه‌ها و بیمارستان‌های خیریه آنان به چشم می‌خورد

پیش‌نیازهای طب بالینی در پزشکی نیاکان

دروس انسان‌ساز علوم پایه در پزشکی نیاکان

۱ - علم فقه و حدیث و سایر علوم دینی

۲ - علم اخلاق

۳ - علم حکمت

۴ - علم منطق

۵ - علوم طبیعی

۶ - علم هندسه

۷ - علم هیات

۸ - علم نجوم

۹ - علم حساب

۱۰ - علم کهانت و فراست

عنوان‌های ختایج

توجه به حقوق سلامت در ایران بعد از اسلام (قرآن)

مَنْ قَتَلَ نَفْسًا بِغَيْرِ نَفْسٍ أَوْ فَسَادٍ فِي الْأَرْضِ فَكَأَنَّمَا
قَتَلَ النَّاسَ جَمِيعًا وَمَنْ أَحْيَاهَا فَكَأَنَّمَا أَحْيَا النَّاسَ جَمِيعًا

قرآن مجید، سوره مائده، آیه ۳۲

توجه به حقوق بیماران در ایران بعد از اسلام (حدیث نبوی)

« مَنْ تَطَبَّبَ وَلَمْ يُعْلَمْ مِنْهُ الطِّبُّ قَبْلَ ذَلِكَ فَهُوَ ضَامِنٌ »

یعنی کسی که بدون آمادگی قبلی و پیش از آن که دانش و تجربه لازم را کسب کند به امر طبابت، اقدام نماید در مقابل بیماران، ضامن است

نسخه عربی کتاب طب النبوی ص ۱۰۴

توجه به حقوق بیماران در ایران بعد از اسلام (فقه اسلامی)

معافیت از بسیاری از عبادات و تخفیف در اعمال
فیزیکی مربوطه به هنگام بیماری که خود نوعی
استراحت پزشکی و رعایت حال (حقوق) بیماران به
حساب می آید

برخی از دیدگاه‌های محمد زکریای رازی در خصوص رعایت حقوق بیماران

- هیچگاه نباید پیش از شناسایی عامل درد، داروهای ضد درد را تجویز کرد، بلکه باید عامل را شناسایی کرده، به اقدام برای زدودن آن پرداخت.
- در برخی از موارد پزشکان، درد چشم را با تریاک یا دیگر داروهای مشابه درمان کرده‌اند که منجر به کوری شده است.
- باید از به کار بردن داروهای متعدد برای برطرف کردن علامت‌های مختلف، خودداری کرد، زیرا ممکن است چند علامت، همگی مربوط به یک عامل باشند و با درمان عامل، همه آن علایم زدوده شوند

فرازهایی از کتاب کامل الصناعه (اهوازی) در خصوص رعایت حقوق بیماران

- بر پزشک است که مهربان، پاکدامن، بامحبت، دوستدار انتخاب کار خیر، خوش کلام و مردمی باشد و بر مداوا و معالجه بیماران و به ویژه فقرا و مساکین، حریص باشد و در برابر آن انتظار منفعت یا پاداش و جبران را نداشته باشد

- اگر برایش میسر بود که از مال خود برای آنان دارو تهیه نماید بهتر است دریغ نورزد و اگر این کار برایش ممکن نبود طرز تهیه آن را برای آنان بیان کند

- و اگر بیماری آنان سخت بود تا زمانی که از آن نجات می‌یابند و تندرستیشان را به دست می‌آورند هر صبح و شام به ایشان سرکشی نماید.

برخی از هشدارهای ابن سینا در مورد داروهای نامناسب یا تقلبی

- هر قدر رنگ گیاه سیرتر و مزه‌اش آشکارتر و بویش قوی‌تر باشد نشانه خوبی آن است.
- از تاثیر گیاه خشک شده بعد از سه سال کاسته می‌شود به استثناء چند گیاه از قبیل دو نوع خَرَبَق سیاه و سفید.
- کسانی هستند که پیه و موم را می‌گذارند و با آسترک خمیر می‌کنند و به جای داروی اصلی به خورد دیگران می‌دهند

برخی از هشدارهای ابن سینا در مورد داروهای نامناسب یا تقلبی

- **افیون سنگین** و تندبوی و تُرد که در آب زودتر حل یا گداخته شود و از تابش خورشید نرم شود و چون بر شعله نهند چراغ را تاریکی ندهد، بهترین نوع است.
- **افیون زرد** آنرا رنگ می‌کند و زبر و کم بوی و رنگ آن روشن است افیونی است ناخالص و از خشخاش تیغی نشانی دارد.
- گاهی از کاهوی بیابانی افیون تقلبی می‌سازند که کمتر بوی دارد و شاید افیون را با صمغ عربی مخلوط کنند که افیون اصلی نیست و چنین افیونی بسیار روشن و درخشان است.
- اما اگر تقلبی باشد، چون به آب برسد همچون روغن، بالا آمده، جمع می‌شود یا پراکنده می‌گردد.

برخی از هشدارهای ابن سینا در مورد داروهای نامناسب یا تقلبی

- گاهی شیره بَلَسَان را با موادی دیگر می آمیزند و شیره، مغشوش و تقلبی می شود. مثلاً با روغن چاتلانقوش، روغن حنا، روغن درخت مَصطَکِی، روغن سوسن، روغن حبالبان، روغن صَنُوبِر، مخلوط می کنند و گاهی موم گداخته را در روغن حنا ریزند و گویند شیره بَلَسَان است.
- گاهی جُنْدِیدِستَر بَدَلِی می سازند یعنی گاوشیر و آنگم را با خون خمیر کرده و کمی جُنْدِیدِستَر بدان می افزایند و در آبدانی (مثانه) خشک می کنند

رعایت حقوق بیماران با احتراز از تجویز مخدر به عنوان درمان علامتی (ابن سینا)

- پزشکانی که برای تسکین درد قولنج سرد داروی مُخَدِّر تجویز می کنند اشتباهی بزرگ مرتکب شده و بیمار را با مشکلاتی مواجه می نمایند.
- مُخَدِّر در چنین حالتی خطری است بزرگ، به کار بردن داروی مُخَدِّر، تسکین دهنده‌ای بیش نیست و در درمان بیماری هیچ اثری ندارد.
- درمان راستین، ریشه‌کن کردن سبب بیماری است در صورتی که مُخَدِّر سبب بیماری را پابرجا می کند.

رعایت حقوق بیماران با تولید و تجویز صحیح دارو (ابن سینا)

- اما پزشکان تازه به دوران رسیده محافظه کار که اعتمادی بر علم خود ندارند از عسل بیمناک هستند و به جای عسل شکر با معجون می آمیزند.
- همچنین پزشکان پیشین سفارش کرده اند که داروهای پاکساز بسیار اثربخش را با عسل درست کنند و حب سازند و حب را زیر زبان بگذارند ...

رعایت حقوق بیماران با تولید و تجویز صحیح دارو (ابن سینا)

- بارها رخ داده که پزشک‌نماهای جاهل برای درمان اسهال با منشاء کبدی چنان دارویی به بیمار داده‌اند که خون در بدن او لخته شده و حرارت غریزی کبد را خاموش نموده و بیمار، قربانی جهل آنها شده و جان سپرده است

رعایت حقوق بیماران با دقت در تشخیص‌های افتراقی (ابن سینا)

- گاهی ممکن است پزشک در تشخیص بیماری خطا کند، شکم پیچه را قولنج پندارد که درمان قولنج را استعمال می‌کند و کار دست بیمار می‌دهد.
- تو باید از این غلط اندازی، دور و هشیار باشی

رعایت حقوق بیماران با شروع به موقع غذا پس از ممنوعیت آن (ابن سینا)

- بسیاری از پزشکان جاهل و نادان می‌خواهند غذا به بیماری که در حال غش است بدهند و چنین می‌پندارند که اگر بیمار غذا بخورد نیرو می‌گیرد و به نفع بیمار است، که در نتیجه این جهل و بی‌خبری حرارت غریزی بیمار را خفه می‌کنند و او را به دست مرگ می‌سپارند

فرازهایی از کتاب خُفیِ علایی (حکیم جرجانی) در خصوص رعایت حقوق بیماران

- پزشک، باید پس از آنکه شرطهای امانت دینی و شفقت مردمی را بجای آورده باشد و چشم و گوش و دست و زبان از همه ناپسندیدنی‌ها نگاه داشته باشد... در بالین بیمار حاضر شود...

فرازهایی از کتاب خُفیِ علایی (حکیم جرجانی) در خصوص رعایت حقوق بیماران

- و احوال خواب نیز می باید پرسید، تا بداند که مغز، به سلامت است یا نه، و اگر خواب نمی یابد، بر خلاف این باشد.
- از اشتها بپرسد، اگر اشتها برجای بود، بداند که اعضای غذا به سلامت است و امیدواری، زیادت گردد و اگر نه، نه.
- جایگاه خواب، درخور حال بیماری باید ساخت و شربت و دارو و غذا و خدمتکار اختیار کند، در بیماریهای گرم، خانه خنک ترتیب باید داد و بیمار را به جامه پوشیده دارد، تا راحت هوا و خنکی، بدل او برسد و تن او سرد نشود و حرارت به اندرون باز نگردد
- چنانکه باید.

فرازهایی از کتاب خُفیِ علایی (حکیم جرجانی) در خصوص رعایت حقوق بیماران

- طیب تا می‌تواند که با غذا درمان کند، نباید به تجویز دارو اقدام کند
- و تا می‌تواند که با داروی بسیط، یعنی نأمیخته علاج کند، داروی آمیخته نباید بدهد.
- و شایسته نیست که از داروی ناشناخته که مجهولان و پیرزنان می‌دهند و حکایت می‌کنند، تجویز کند و بدان اعتماد نماید

فرازهایی از کتاب ذخیره خوارزمشاهی (حکیم جرجانی) در خصوص رعایت حقوق بیماران

- باید دانست که بر طیب واجب است که منفعت و مضرتِ اعراض نفسانی را به حقیقت بشناسد زیرا شناختن آن و تدبیر حاصل کردن و دفع کردن هر یک اصلی بزرگ است در خصوص نگاه داشتن تندرستی و بازداشتن بیماری.

فرازهایی از کتاب ذخیره خوارزمشاهی (حکیم جرجانی) در خصوص رعایت حقوق بیماران

• برای آنکه بسیار باشد که تدبیر حاصل کردن بعضی اعراض نفسانی باید کرد و منفعت آن را باید جست چون شادی معتدل تا قوتها به وسیله آن قوی تر شود و بیماریها را دفع کند و بدین سبب است که طیب با افراد بیمار همه سخن بر وفق فرماید گفت و همه کارها بر مراد او فرماید کرد و دل خوشی او فرماید جست

فرازهایی از کتاب ذخیره خوارزمشاهی (حکیم جرجانی) در خصوص رعایت حقوق بیماران

• بر طبیب واجب است که هرگاه که وضعیت عمومی و هیبت چشم و روی بیمار و رنگ او را بد بیند نخست احوال آن شخص بداند تا آنرا سببی از اسباب بادیه (علل اولیه) هست چون بی‌خوابی و رنج و ورزش و اسهال و تفکر و غیر آن یا اگر رنگ زبان بیمار را دگرگون بیند و درست یابد بداند تا هیچ چیزی خورده است که این فعل آن باشد یا به سبب این حالها بیماری است که آنرا سببی از اسباب بادیه باشد زود به اصلاح آید و اگر به سبب گرمی بیماری و ضعیفی قوت باشد سخت بد باشد

بحث و نتیجه‌گیری:

• طبق مستندات موجود، توجه به «حقوق سلامت» در ایران قبل و بعد از اسلام همواره در سایه پیروی از ادیان الهی، تخلُّق به اخلاق خدایی، گذراندن دروس مناسب در دوران علوم پایه پزشکی و آشنایی با تقوای عملی پیش‌کسوتان، در راس برنامه‌های آموزشی پزشکی و بهداشت، قرار داشته است

بحث و نتیجه‌گیری:

- در پزشکی نیاکان به جای حقوق بیماران به اخلاق و حقوق در وضعیت سلامت و بیماری (حقوق سلامت) پرداخته شده است
- مبانی حقوق سلامت در منابع ایران قبل از اسلام، جلب توجه می‌کند
- مبانی حقوق سلامت در منابع اسلامی در عالیترین سطح ممکن لحاظ شده است
- در منابع اصلی پزشکی نیاکان به مبانی حقوقی سلامت، پرداخته شده است.

حقوق سلامت در سند چشم‌انداز بیست ساله و قانون اساسی جمهوری اسلامی

- برخورداری از سلامت، رفاه، امنیت غذایی، تامین اجتماعی، فرصت‌های برابر، توزیع مناسب درآمد، نهاد مستحکم خانواده به دور از فقر، فساد، تبعیض و بهرمنند از محیط زیست مطلوب (سند چشم‌انداز)

- برخورداری از خدمات بهداشتی و درمانی و مراقبت‌های پزشکی به صورت بیمه و غیره، حقی است همگانی که دولت موظف است برای یک‌یک افراد کشور تامین کند

(اصل ۲۹ قانون اساسی)

پروردگار! توفیق رعایت حقوق هموعان را مرحمت فرما

1- حاتمی حسین، حاتمی مریم، رضازاده آذری منصور: سیری در مبانی اخلاق در پژوهش و اخلاق پزشکی در سیره نیاکان، مجله علمی - پژوهشی طب و تزکیه، شماره ۶۹-۶۸، بهار و تابستان ۱۳۸۷، صفحات ۹۵-۸۲.

۲- ابن سینا، قانون در طب، نسخه الکترونیک معاونت تحقیقات و فناوری وزارت بهداشت، کتاب اول، فن اول، تعلیم اول ، {K1FA1T1}.

<http://elib.hbi.ir/persian/TRADITIONAL-MEDICINE/CANON-WEB/CANON-01/CANON0-FAR-01%203.pdf#K1FA1>

3- عین‌الهی بهرام، زالی علیرضا، حاتمی حسین: پژوهش محوری در پزشکی نیاکان، مجله علمی - پژوهشی طب و تزکیه، شماره ۶۹، تابستان ۱۳۸۷، صفحات ۲۰-۸.

http://elib.hbi.ir/persian/ACTIVITIES/23_traditional-research.pdf

4- منابع الکترونیک پزشکی نیاکان، سایت معاونت تحقیقات و فناوری وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی:
<http://elib.hbi.ir/persian/TRADITIONAL-MEDICINE/INDEX-TRADITIONAL.htm>

5- بانک اطلاعات برخی از آثار زکریای رازی، معاونت تحقیقات و فناوری وزارت بهداشت، (محیط DOS).
http://elib.hbi.ir/persian/PERSIAN_COMPUTERIZED_BOOKS_FOR_DOS/RAZI.zip

6- کتاب اوستا (منسوب به حضرت زرتست علیه السلام) دفتر ششم، بخش هفتم - وندیداد - گزارش و پژوهش جلیل دوستخواه، انتشارات مروارید، سال ۱۳۷۱.

۷- کتاب مقدس (تورات) عهد عتیق، کتاب جزقیال نبی، باب سی و چهارم، آیات ۴ و ۱۶، انجمن پخش کتب مقدسه-ABS ، 1973-4B-GB، صفحه ۱۲۵۵.

۸- قرآن مجید، سوره مائده، آیه ۳۲.

۹- الجوزیه، شمس الدین ابی عبدالله محمدبن قییم، الطب النبوی، مکتبه العلم الحدیث، بیروت، ۲۰۰۱.

۱۰- طباطبائی سید محمود، کلاتر هرمزی عبدالجلیل: بنیادهای اخلاق پزشکی از دیدگاه متون اسلامی و مفاخر پزشکی ایران، مجله پژوهش در پزشکی، دوره ۳۵، شماره ۱، بهار ۱۳۹۰، صفحات ۶-۱. آدرس اینترنتی در تاریخ چهاردهم ژون ۲۰۱۱.

http://www.pejouhesh.com/browse.php?a_code=A-10-1-547&slc_lang=fa&sid=1&ftxt=1

۱۱ - ابن سینا، قانون در طب، نسخه الکترونیک معاونت تحقیقات و فناوری وزارت بهداشت، کتاب دوم، جزو اول، گفتار ششم {K2J1G6-B}، صفحه ۳۹۱ : ((صفحات قانون بر اساس نسخه الکترونیک))، آدرس اینترنتی در تاریخ دهم ژوئن ۲۰۱۱:

<http://www.elib.hbi.ir/persian/TRADITIONAL-MEDICINE/CANON-WEB/CANON-02/CANON0-FAR-02%2032.pdf#K2J1G6-B>

۱۲ - ابن سینا، قانون در طب، نسخه الکترونیک معاونت تحقیقات و فناوری وزارت بهداشت، کتاب دوم، جزو دوم، قاعده فصل ۱، شماره ۱۸، استرک، {K2J2GHF1-18}، صفحه ۴۱۷، آدرس اینترنتی در تاریخ دهم ژوئن ۲۰۱۱:

<http://www.elib.hbi.ir/persian/TRADITIONAL-MEDICINE/CANON-WEB/CANON-02/CANON0-FAR-02%2058.pdf#K2J2GHF1-18>

۱۳ - ابن سینا، قانون در طب، نسخه الکترونیک معاونت تحقیقات و فناوری وزارت بهداشت، کتاب دوم، جزو دوم، قاعده فصل ۱، شماره ۳۸، افیون، {K2J2GHF1-38}، صفحات ۳۱-۳۲، آدرس اینترنتی در تاریخ دهم ژوئن ۲۰۱۱:

<http://www.elib.hbi.ir/persian/TRADITIONAL-MEDICINE/CANON-WEB/CANON-02/CANON0-FAR-02%2071.pdf#K2J2GHF1-38>

<http://www.elib.hbi.ir/persian/TRADITIONAL-MEDICINE/CANON-WEB/CANON-02/CANON0-FAR-02%2072.pdf>

۱۴ - ابن سینا، قانون در طب، نسخه الکترونیک معاونت تحقیقات و فناوری وزارت بهداشت، کتاب دوم، جزو دوم، قاعده فصل ۲، شماره ۴، بلسان، {K2J2GHF2-4}، صفحات ۵۳-۵۲، آدرس اینترنتی در تاریخ دهم ژوئن ۲۰۱۱:

<http://www.elib.hbi.ir/persian/TRADITIONAL-MEDICINE/CANON-WEB/CANON-02/CANON0-FAR-02%2093.pdf#K2J2GHF2-4>

۱۵ - ابن سینا، قانون در طب، نسخه الکترونیک معاونت تحقیقات و فناوری وزارت بهداشت، کتاب دوم، جزو دوم، قاعده فصل ۳، شماره ۳، جندیبستر، {K2J2GHF3-3}، صفحات ۹۰-۸۹، آدرس اینترنتی در تاریخ دهم ژوئن ۲۰۱۱:

<http://www.elib.hbi.ir/persian/TRADITIONAL-MEDICINE/CANON-WEB/CANON-02/CANON0-FAR-02%20130.pdf#K2J2GHF3-3>

۱۶ - ابن سینا، قانون در طب، نسخه الکترونیک معاونت تحقیقات و فناوری وزارت بهداشت، کتاب دوم، جزو دوم، قاعده فصل ۸، شماره ۵۸، سنگ منانه، {K2J2GHF8-58}، صفحه ۵۹۰، آدرس اینترنتی در تاریخ دهم ژوئن ۲۰۱۱:

<http://www.elib.hbi.ir/persian/TRADITIONAL-MEDICINE/CANON-WEB/CANON-02/CANON0-FAR-02%20231.pdf#K2J2GHF8-58>

۱۷ - ابن سینا، قانون در طب، نسخه الکترونیک معاونت تحقیقات و فناوری وزارت بهداشت، کتاب سوم، فن شانزدهم، گفتار چهارم، فصل ۲، درمان قولنج، {K3FA16G4F2}، صفحه ۶۵-۱۷۶۴، آدرس اینترنتی در تاریخ دهم ژوئن ۲۰۱۱:

<http://www.elib.hbi.ir/persian/TRADITIONAL-MEDICINE/CANON-WEB/CANON-03/CANON0-FAR-03%20857.pdf#K3FA16G4F2>

۱۸ - ابن سینا، قانون در طب، نسخه الکترونیک معاونت تحقیقات و فناوری وزارت بهداشت، کتاب سوم، فن دهم، گفتار پنجم، فصل ۲، درمان ذات الجنب، {K3FA10G5F2}، صفحه ۱۳۱۲، آدرس اینترنتی در تاریخ دهم ژوئن ۲۰۱۱:

<http://www.elib.hbi.ir/persian/TRADITIONAL-MEDICINE/CANON-WEB/CANON-03/CANON0-FAR-03%20400.pdf#K3FA10G5F2>

۱۹ - ابن سینا، قانون در طب، نسخه الکترونیک معاونت تحقیقات و فناوری وزارت بهداشت، کتاب سوم، فن شانزدهم، گفتار دوم، فصل ۱، درمان اسهال کبدي، {K3FA16G2F1}، صفحه ۱۷۱۴، آدرس اینترنتی در تاریخ دهم ژوئن ۲۰۱۱:

<http://www.elib.hbi.ir/persian/TRADITIONAL-MEDICINE/CANON-WEB/CANON-03/CANON0-FAR-03%20809.pdf#K3FA16G2F1>

۲۰ - ابن سینا، قانون در طب، نسخه الکترونیک معاونت تحقیقات و فناوری وزارت بهداشت، کتاب سوم، فن شانزدهم، گفتار سوم، فصل ۱، شماره ۳، درمان شکمپیچه، {K3FA16G3F1-3}، صفحه ۱۷۴۶، آدرس اینترنتی در تاریخ دهم ژوئن ۲۰۱۱:

<http://www.elib.hbi.ir/persian/TRADITIONAL-MEDICINE/CANON-WEB/CANON-03/CANON0-FAR-03%20838.pdf#K3FA16G3F1-2>

- ۲۱ - ابن سینا، قانون در طب، نسخه الکترونیک معاونت تحقیقات و فناوری وزارت بهداشت، کتاب سوم، فن یازدهم، گفتار دوم، فصل ۴، شماره ۱۳، درمان غشی، {K3FA11G2F4-13}، صفحه ۱۳۵۹، آدرس اینترنتی در تاریخ دهم ژون ۲۰۱۱:
<http://www.elib.hbi.ir/persian/TRADITIONAL-MEDICINE/CANON-WEB/CANON-03/CANON0-FAR-03%20449.pdf#K3FA11G2F4-13>
- ۲۲ - ابن سینا، قانون در طب، نسخه الکترونیک معاونت تحقیقات و فناوری وزارت بهداشت، کتاب سوم، فن بیستم، گفتار اول، فصل ۱۹، زبان اجتماعی ناشی از شرم پزشک، {K3FA20G1F19}، صفحه ۵۲-۱۹۵۱، آدرس اینترنتی در تاریخ دهم ژون ۲۰۱۱:
<http://www.elib.hbi.ir/persian/TRADITIONAL-MEDICINE/CANON-WEB/CANON-03/CANON0-FAR-03%201044.pdf#K3FA20G1F19>
- ۲۳ - ابن سینا، قانون در طب، نسخه الکترونیک معاونت تحقیقات و فناوری وزارت بهداشت، کتاب سوم، فن شانزدهم، گفتار اول، فصل ۱، تشریح روده، {K3FA16G1F1}، صفحه ۱۶۸۹، آدرس اینترنتی در تاریخ دهم ژون ۲۰۱۱:
<http://www.elib.hbi.ir/persian/TRADITIONAL-MEDICINE/CANON-WEB/CANON-03/CANON0-FAR-03%20782.pdf>
- ۲۴ - جرجانی، سید اسماعیل (حکیم جرجانی): خفی علانی، نسخه الکترونیک، معاونت تحقیقات و فناوری وزارت بهداشت، تحشیه دکتر علی اکبر ولایتی و دکتر محمود نجم آبادی، تصویرگذاری و تبدیل به کتاب الکترونیک، دکتر حسین حاتمی، آدرس اینترنتی در تاریخ دهم ژون ۲۰۱۱:
http://www.elib.hbi.ir/persian/TRADITIONAL-MEDICINE/JORJANI/JORJANI_KHOFE_ALAEI_EBOOK/JORJANI2.htm
- ۲۵ - جرجانی، سید اسماعیل (حکیم جرجانی): ذخیره خوارزمشاهی، نسخه الکترونیک، معاونت تحقیقات و فناوری وزارت بهداشت، کتاب اول، گفتار سوم، باب ششم {K1G3B6}، صفحات ۱۶-۱۷: (صفحات ذخیره بر اساس نسخه سیرجانی))، آدرس اینترنتی در تاریخ دهم ژون ۲۰۱۱:
<http://www.elib.hbi.ir/persian/TRADITIONAL-MEDICINE/JORJANI/ZAKHIREH-SIRJANI/Zakhireh-SIRJANI%2014.pdf#K1G3B6>
- ۲۶ - جرجانی، سید اسماعیل (حکیم جرجانی): ذخیره خوارزمشاهی، نسخه الکترونیک، معاونت تحقیقات و فناوری وزارت بهداشت، کتاب دوم، گفتار دوم، باب اول {K2G2B1}، صفحه ۷۴، آدرس اینترنتی در تاریخ دهم ژون ۲۰۱۱:
<http://www.elib.hbi.ir/persian/TRADITIONAL-MEDICINE/JORJANI/ZAKHIREH-SIRJANI/Zakhireh-SIRJANI%2074.pdf#K2G2B1>
- ۲۷ - جرجانی، سید اسماعیل (حکیم جرجانی): ذخیره خوارزمشاهی، نسخه الکترونیک، معاونت تحقیقات و فناوری وزارت بهداشت، کتاب دوم، گفتار دوم، باب سوم {K2G2B3}، صفحه ۷۶، آدرس اینترنتی در تاریخ دهم ژون ۲۰۱۱:
<http://www.elib.hbi.ir/persian/TRADITIONAL-MEDICINE/JORJANI/ZAKHIREH-SIRJANI/Zakhireh-SIRJANI%2075.pdf#K2G2B3>
- ۲۸ - جرجانی، سید اسماعیل (حکیم جرجانی): ذخیره خوارزمشاهی، نسخه الکترونیک، معاونت تحقیقات و فناوری وزارت بهداشت، کتاب دوم، گفتار سوم، باب چهارم {K2G3B4}، صفحه ۷۹، آدرس اینترنتی در تاریخ دهم ژون ۲۰۱۱، آدرس اینترنتی در تاریخ دهم ژون ۲۰۱۱:
<http://www.elib.hbi.ir/persian/TRADITIONAL-MEDICINE/JORJANI/ZAKHIREH-SIRJANI/Zakhireh-SIRJANI%2079.pdf#K2G3B4>
- ۲۹ - جرجانی، سید اسماعیل (حکیم جرجانی): ذخیره خوارزمشاهی، نسخه الکترونیک، معاونت تحقیقات و فناوری وزارت بهداشت، کتاب سوم ب، گفتار سوم، باب سوم {K3bG3B3}، صفحه ۲۰۶، آدرس اینترنتی در تاریخ دهم ژون ۲۰۱۱:
<http://www.elib.hbi.ir/persian/TRADITIONAL-MEDICINE/JORJANI/ZAKHIREH-SIRJANI/Zakhireh-SIRJANI%20206.pdf#K3bG3B3>
- ۳۰ - جرجانی، سید اسماعیل (حکیم جرجانی): ذخیره خوارزمشاهی، نسخه الکترونیک، معاونت تحقیقات و فناوری وزارت بهداشت، کتاب سوم ب، گفتار سوم، باب پنجم {K3bG3B5}، صفحه ۲۰۷، آدرس اینترنتی در تاریخ دهم ژون ۲۰۱۱:
<http://www.elib.hbi.ir/persian/TRADITIONAL-MEDICINE/JORJANI/ZAKHIREH-SIRJANI/Zakhireh-SIRJANI%20207.pdf#K3bG3B5>

۳۱ - جرجانی، سید اسماعیل (حکیم جرجانی): ذخیره خوارزمشاهی، نسخه الکترونیک، معاونت تحقیقات و فناوری وزارت بهداشت، کتاب چهارم، گفتار اول، باب اول {K4G1B1} ، صفحه ۲۱۳ ، آدرس اینترنتی در تاریخ دهم ژون ۲۰۱۱:
<http://www.elib.hbi.ir/persian/TRADITIONAL-MEDICINE/JORJANI/ZAKHIREH-SIRJANI/Zakhireh-SIRJANI%20213.pdf#K4G1B1>

۳۲ - جرجانی، سید اسماعیل (حکیم جرجانی): ذخیره خوارزمشاهی، نسخه الکترونیک، معاونت تحقیقات و فناوری وزارت بهداشت، کتاب چهارم، گفتار چهارم، باب دهم ل {K4G3B10-L} ، صفحه ۲۲۴ ، آدرس اینترنتی در تاریخ دهم ژون ۲۰۱۱:
<http://www.elib.hbi.ir/persian/TRADITIONAL-MEDICINE/JORJANI/ZAKHIREH-SIRJANI/Zakhireh-SIRJANI%20224.pdf>

۳۳ - جرجانی، سید اسماعیل (حکیم جرجانی): ذخیره خوارزمشاهی، نسخه الکترونیک، معاونت تحقیقات و فناوری وزارت بهداشت، کتاب ششم، گفتار نوزدهم، جزو سوم، باب دوم {K6G19J3B2} ، صفحه ۵۳۴ ، آدرس اینترنتی در تاریخ دهم ژون ۲۰۱۱:
<http://www.elib.hbi.ir/persian/TRADITIONAL-MEDICINE/JORJANI/ZAKHIREH-SIRJANI/Zakhireh-SIRJANI%20533.pdf#K6G19J3B2>
<http://www.elib.hbi.ir/persian/TRADITIONAL-MEDICINE/JORJANI/ZAKHIREH-SIRJANI/Zakhireh-SIRJANI%20534.pdf>

۳۴ - جرجانی، سید اسماعیل (حکیم جرجانی): ذخیره خوارزمشاهی، نسخه الکترونیک، معاونت تحقیقات و فناوری وزارت بهداشت، کتاب نهم، مقدمه {K9} ، صفحه ۶۲۶ ، آدرس اینترنتی در تاریخ دهم ژون ۲۰۱۱:
<http://www.elib.hbi.ir/persian/TRADITIONAL-MEDICINE/JORJANI/ZAKHIREH-SIRJANI/Zakhireh-SIRJANI%20626.pdf#K9PREFACE>

۳۵ - اهوازی علی: کامل الصناعه، نسخه الکترونیک: و مقدمه جلد اول، ترجمه دکتر سید محمد خالد غفاری، از انتشارات موسسه مطالعات اسلامی دانشگاه تهران، سال ۱۳۸۸، آدرس اینترنتی در تاریخ دهم ژون ۲۰۱۱:
<http://www.elib.hbi.ir/persian/TRADITIONAL-MEDICINE/KAMEL-AL-SANAE/KAMEL-AL-SANAAH/KAMEL-CONTENTS.htm>

۳۶ - حدیث معروف نبوی، در آغاز کتاب جامع المقدمات از منابع اصلی و ابتدائی حوزه‌های علمیه.

۳۷ - حاتمی حسین: سیری در پزشکی نیاکان، گروه آموزشی طب سنتی دانشگاه علوم پزشکی ایران (سابق)، انتشارات ارجمند، سال ۱۳۸۳، صفحات ۱۳۷-۱، آدرس اینترنتی در تاریخ دهم ژون ۲۰۱۱:
http://www.elib.hbi.ir/persian/TRADITIONAL-MEDICINE/TRADITIONAL_MEDICINE/TRADITIONAL_MEDICINE_INDEX.htm

۳۸ - عباسی محمدرضا: مسئولیت پزشکی، دوره حقوق پزشکی ۲، مرکز تحقیقات اخلاق و حقوق پزشکی، چاپ اول، سال ۱۳۸۸.

۳۹ - قرآن مجید، سوره نمل، آیه ۱۹.

۴۰ - ولایتی علی اکبر: پویایی فرهنگ و تمدن اسلام و ایران، ویراست دوم، مرکز اسناد و تاریخ دیپلماسی، جلد اول، ارتباط تمدن با فرهنگ، ۱۳۸۷، صفحه ۲۳. آدرس اینترنتی در تاریخ سیزدهم ژون ۲۰۱۱:
<http://www.elib.hbi.ir/persian/ISLAMIC-CULTURE&CIVILIZATION/HISTORY-CULTURE&CIVILIZATION/HISTORY-FARHANG-VA-TAMADDON-VELAYATI/DYNAMISM-PART-01.pdf#0018-1>

پروردگار! توفیق رعایت حقوق هموعان را مرحمت فرما

منابع الکترونیکی پزشکی نیاکان:

شامل الحاوی رازی، کامل الصناعه اهوازی، قانون ابن سینا، ذخیره جرجانی و سایر منابع اصلی، تاریخ پزشکی، اوستا، تورات، انجیل، قرآن منظوم ...

۱- **سایت گوگل:** <https://sites.google.com/site/drhatamilibrary6/index-traditional>

توضیح این که برای گشودن سایت گوگل در بعضی از مناطق کشور، نیاز به فیلتر شکن، میباشد! زیرا این سایت، توسط شرکت گوگل در جمهوری اسلامی ایران با محدودیتهایی مواجه است. شما میتوانید در کامپیوترهای شخصی خود اعم از لپتاپ و دسکتاپ، با فعال کردن Browsec در محیط گوگل کروم، این محدودیت را برطرف کنید.

https://t.me/traditional_med

۲- پیام رسان تلگرام:

https://eitaa.com/traditional_med

۳- پیام رسان ایتا:

<https://sapp.ir/tradimed>

۴- پیام رسان سروش: